

УДК 331.101.52

*Шашко Вікторія Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Донецької державної машинобудівної академії*

СИСТЕМА НЕФОРМАЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПОТРЕБАМ РИНКУ ПРАЦІ

В статті актуалізовано питання створення системи неформального навчання дорослих як інструменту забезпечення відповідності трудових ресурсів сучасним потребам ринку праці. Розкрито поняття неформальної освіти, наведено вміння та якості, які роботодавці хочуть бачити у фахівців, яких беруть на роботу, наведено основні характеристики та особливостей програм неформального навчання дорослих. Показано значимість і цінність професійних співтовариств у неформальній професійній освіті. Проаналізовано фактори, здатні забезпечити успішне проведення процедур визнання результатів неформального навчання. Розкрито основні принципи, на які необхідно покладатися при розробці системи урахування та визнання неформального навчання в Україні.

***Ключові слова:** неформальне навчання, компетенції, професійне співтовариство, визнання результатів.*

Постановка проблеми. Зміни в соціально-економічному середовищі, а також короткий «життєвий цикл» знань диктують необхідність здійснення безперервного освітнього процесу та регулярного оновлення наявних і придбання нових навичок і знань для здійснення успішної професійної діяльності в якій би то не було сфері. На зміну традиційній базовій моделі освіти прийшла установка на безперервну освіту протягом життя.

Колосальне прискорення темпів змін і, як наслідок, потреба в безперервній освіті людини зіткнулися з чергою певних проблем. Система професійної освіти, як формальний інститут, виявилася не готовою задовольнити виникаючі запити. У зв'язку з цим стала посилюватися роль неформальної освіти.

Неформальна освіта характеризується систематизованістю навчання та цілеспрямованою діяльністю тих, хто навчається, спрямованістю на задоволення освітніх потреб громадян, окремих соціальних, професійних груп, суспільства [3; 6, с. 190]. Результатом неформальної освіти є прирощення освітнього потенціалу.

На відміну від формальної, неформальна освіта здійснюється не навчальними закладами, а різними іншими організаціями та установами, а також не завжди – професійними педагогами (викладачами). Вона менш структурована і не обов'язково завершується отриманням загальноновизнаного документа про освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми неформальної освіти розглядали М. Ахмед, М. М. Букіна, С. Г. Вершловській, П. Джарвіс, К. Кафарелла,

П. Комбс, І. А. Колеснікова, Ш. Меріам, М. Н. Мітіна, Н. Д. Нікандров, Є. І. Огарьов, В. І. Онушкін, Г. С. Сухобська та ін. Але аналіз літератури показав, що на сьогоднішній день відсутні масштабні наукові дослідження, спрямовані на розробку наукових основ навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування необхідності ставити і вирішувати проблему створення системи неформального навчання дорослих як інструменту забезпечення відповідності трудових ресурсів потребам ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із стимулюючих факторів, що підвищують мотивацію дорослого населення до неформального навчання, є проблема працевлаштування та соціальної адаптації. Консолідованою думкою роботодавців визначені вміння та якості, які вони хочуть бачити у фахівців, яких беруть на роботу [2; 4, с. 20-23]:

- відповідальність і адаптивність (контроль особистої відповідальності та гнучкості в особистому, робочому та громадському контексті; постановка і виконання високих стандартів і цілей для себе та інших; комунікативні вміння – розуміння іншого, вміння спілкуватися і створення різних ефективних форм і контекстів усного, письмового, мультимедійного і мережевого спілкування);
- креативність і допитливість (розвиток, застосування і обмін новими ідеями з іншими; відкритість новим і різноманітним точкам зору);
- критичне і системне мислення (мислення, що зумовлює здійснення обґрунтованого вибору; розуміння взаємозв'язків у складних системах);
- вміння працювати з інформацією та медіазасобами (медіа компетентність, вміння знаходити, аналізувати, управляти, інтегрувати, оцінювати і створювати інформацію в різних формах і на різних типах медіа обладнання);
- міжособистісна взаємодія і співробітництво (вміння працювати в команді, бути лідером; виконувати різні ролі та обов'язки; продуктивна робота в колективі; вміння співпереживати; визнання різних думок);
- вміння ставити і вирішувати проблеми (здатність формулювати, аналізувати і вирішувати проблеми);
- спрямованість на саморозвиток (контроль своїх потреб розуміння і навчання; пошук та розміщення відповідних ресурсів; перенесення інформації та надпредметних вмінь з однієї галузі знань в іншу);
- соціальна відповідальність (вміння діяти в інтересах великої спільноти; етично поводитися в особистому, робочому та громадському контекстах).

Перераховані компетенції можна віднести до особистісних, які посилюють потенціал професійних знань та вмінь людини. Придбання та розвиток даних компетенцій лежить в основі неформального навчання, як спеціально організованого процесу з оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для здійснення особистістю основних соціальних функцій.

Отже, основною метою неформального навчання є можливість надання кожному індивіду проблемної області та сфери діяльності, необхідної для розвитку його ініціативи та формування його самостійного судження.

Основні характеристики неформального навчання дорослих: цілі навчання – короткочасні і специфічні; час навчання – короткий цикл, неповний день; зміст – індивідуалізовано, орієнтоване на результати, гнучке, особистісно-орієнтоване; вхідні вимоги визначають ті, хто навчається; орієнтовано на близькість до місця проживання; засноване на самоврядуванні; викликане інтересом до результатів і досвіду інших

учасників навчання.

Неформальна освіта може здійснюватися в освітніх установах або громадських організаціях, клубах та гуртках, а також під час індивідуальних занять з репетитором або тренером. Серед особливостей програм неформальної освіти можна виділити наступні [5; 6, с. 191]:

- спрямованість на самостійність і самореалізацію;
- концентрація на професійних цілях, проблемах й завданнях;
- націленість на практичне застосування нових знань;
- урахування професійного та особистого досвіду;
- урахування конкуруючих інтересів (соціальних, тимчасових, фінансових);
- спрямованість на подолання стереотипів та переваг щодо стилів і методів навчання;
- використання різноманітних способів діяльності;
- націленість на вміння працювати з інформацією, високий самоконтроль;
- створення комфортної безпечної атмосфери;
- спрямованість на подолання страху невдачі, складності у встановленні і підтримці міжособистісних відносин;
- організація інформаційно-освітнього середовища для обговорення завдань, шляхів, проблем і рефлексії результатів освітньої діяльності на різних її етапах;
- спільна робота в мережі;
- створення спільноти практики.

Одним з найбільш поширених шляхів неформального навчання дорослих стає формування співтовариств професіоналів (співтовариство практик), що спільно вирішують проблеми і розвивають свої компетенції [1].

Значимість і цінність професійних співтовариств у неформальній професійній освіті полягає в тому, що до існуючої раніше вертикальної взаємодії (викладач – слухач) додається істотна для професійного розвитку можливість горизонтального (слухач – слухач) і проблемно-ситуаційного співробітництва (слухач, викладач – експерт-фахівець). Участь у спільнотах допомагає його членам професійно розвиватися через співпрацю, знаходити спільне рішення для схожих проблем, актуалізувати проблемні точки зростання і будувати подальший освітній маршрут через участь у різних модулях/курсах, які пропонуються в програмі.

Очікувані розвиваючі ефекти від участі в діяльності професійного співтовариства: «виявлення» дефіцитів у професійній підготовці; «виявлення» нових здібностей, професійних якостей, професійних компетенцій; зміна уявлень про освітні процеси; народження нового професійного досвіду; породження особистого ставлення до професійної діяльності, пов'язаної з можливостями інформаційних і комунікаційних технологій, підвищення рівня професійних компетенцій.

Основна ознака неформальної освіти – відсутність єдиних, в тій чи іншій мірі стандартизованих вимог до результатів навчальної діяльності. При цьому можуть існувати всі інші ознаки навчання – доцільність, процедура зарахування, лекційно-семінарські заняття, система оцінювання успішності, сертифікат про закінчення із зазначенням змісту пройденого курсу. Однак, такий сертифікат не дає права займатися трудовою діяльністю на професійних засадах або вступати в навчальні заклади, де потрібне документальне підтвердження рівня академічної кваліфікації.

Розвиток навчання поза формальною освітою значною мірою залежить від наявності системи визнання отриманих таким чином результатів. З ростом сегмента

неформального навчання в освіті дорослих все більш затребуваним стає створення системи обліку та визнання цих видів навчання, що в багатьох країнах офіційно вважаються повноцінними, як частина системи безперервної освіти поряд з формальним навчанням.

Визнання неформального навчання дозволяє зробити видимими результати, отримані за межами формального навчання, і тим самим надати гнучкість освітнім траєкторіями.

Аналіз сучасного досвіду європейських країн дозволяє виділити наступні фактори, здатні забезпечити успішне проведення процедур визнання результатів неформального навчання: активна співпраця і консультації; достатнє фінансове та кадрове забезпечення; підготовка і навчання кадрів, що беруть участь у реалізації відповідної політики та законодавчих ініціатив; використання чітких орієнтирів, таких як кваліфікаційні рівні та стандарти; розробка методик, орієнтованих на освітні результати; забезпечення якості, моніторингу та оцінки з метою забезпечення об'єктивності та достовірності результатів; навчання на основі чужого досвіду та обміну досвідом.

В Україні в даний час відсутня стандартна система оцінки та визнання результатів неформального навчання. Створення системи урахування та визнання неформального навчання, відповідної сучасним потребам освіти і ринку праці в Україні, передбачає виконання черги необхідних заходів. Неформальна освіта має бути визнана повноцінною, поряд з формальним навчанням, як частина системи безперервної освіти. Такий підхід демонструють країни з розвинутою системою безперервної освіти.

Перспективи створення системи урахування та визнання неформальної освіти в Україні значною мірою обумовлені змінами в системі професійної освіти, зокрема зростанням частки неформального навчання. Якщо ситуація залишиться незмінною, затребуваність подібної системи буде мінімальною. У той же час, існує і зворотний зв'язок: якщо людина знатиме, що результати її навчання поза формальною системою освіти можуть бути зафіксовані (враховані) і оцінені (визнані), з'являється мотивація для професійного розвитку з використанням неформального навчання. Основними принципами (вимогами) при розробці системи урахування та визнання неформального навчання в Україні (відповідно до підходів у країнах ЄС) можуть стати [3]:

- індивідуальний підхід: ідентифікація та валідація неформального навчання повинні бути добровільними для кожного громадянина. Повинні забезпечуватися рівний доступ і рівні і справедливі умови для всіх громадян. Необхідно поважати приватні справи і права громадян;
- зобов'язання зацікавлених сторін: зацікавлені сторони повинні створити у відповідності зі своїми правами, обов'язками та компетенціями системи і підходи до ідентифікації та валідації неформального навчання. Вони повинні включати відповідні механізми забезпечення якості. Зацікавлені сторони повинні забезпечити керівництво, консультації та інформацію про дані механізми для всіх громадян;
- впевненість і довіру: процеси, процедури і критерії ідентифікації та валідації неформального навчання повинні бути справедливими, прозорими і підкріпленими механізмами забезпечення якості;
- авторитет і легітимність: системи та підходи до ідентифікації та валідації неформального навчання повинні поважати законні інтереси, що забезпечують збалансовану участь відповідних зацікавлених сторін.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зазначити, що сьогодні актуальність неформальної освіти поряд з дедалі «жорстким» запитом з боку ринку праці обумовлена і

тими функціями, які вона виконує в життєдіяльності професіонала. По-перше, це формування у людини здатності навчатися і самонавчатися; по-друге, забезпечення працівникам більшої гнучкості у взаємовідносинах з роботодавцями; по-третє, закріплення успішності (стійкості) в конкурентному середовищі сучасних ринків праці. Отже, сьогодні якість освіти визначається ступенем відповідності результату – не стільки знань і вмінь, скільки властивостей людини, яка отримала освіту, ясно сформульованим цілям і цінностям, які повинні відображати інтереси людини, суспільства, держави. Формування та розвиток зазначених умінь і якостей – це переважно сфера відповідальності системи освіти, в тому числі – і неформальної.

Список використаних джерел

1. Анненков В. В. Непрерывное неформальное образование : модель 5С / В. В. Анненков // Открытый класс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.openclass.ru/node/309163>.
2. Бобиенко О. М. Статус ключевых компетенций профессионала в квалификационных требованиях современных работодателей / О. М. Бобиенко // Вестник ТИСБИ. – 2013. – №2 (54). – С. 32-44.
3. Галичин В. А. Основные характеристики и тенденции развития образования взрослых в условиях глобализации / В. А. Галичин // Журнальный клуб Интелрос «Век глобализации» – 2012. – №1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.intelros.ru/readroom/vek-globalizacii/-1-9-2012/14396-osnovnye-harakteristiki-i-tendencii-razvitiya-obrazovaniya-vzroslyh-v-usloviyah-globalizacii.html>.
4. Изучение социального заказа. Что такое социальный заказ на образование? // Управление образовательным учреждением в вопросах и ответах. – 2011. – №2. – С. 20-23.
5. Мухлаева Т. В. Международный опыт неформального образования / Т. В. Мухалева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://iovrao.ru/?c=118>.
6. Ройблат О. В. Новый взгляд на систему дополнительного образования взрослых через призму неформального образования / О. В. Ройблат // Омский научный вестник. – 2012. – №5 (112). – С. 190-192.

Шаико В. А. Система неформального обучения взрослых как инструмент обеспечения соответствия трудовых ресурсов потребностям рынка труда

В статье актуализирован вопрос создания системы неформального обучения взрослых как инструмента обеспечения соответствия трудовых ресурсов потребностям рынка труда. Раскрыто понятие неформального образования, приведены умения и качества, которые работодатели хотят видеть у специалистов, которых принимают на работу, представлены основные характеристики и особенности программ неформального обучения взрослых. Показана значимость и ценность профессиональных сообществ в неформальном профессиональном образовании. Проанализированы факторы, способные обеспечить успешное проведение процедур признания результатов неформального обучения. Раскрыты основные принципы, на которые необходимо полагаться при разработке системы учета и признания неформального обучения в Украине.

Ключевые слова: неформальное обучение, компетенции, профессиональное сообщество, признание результатов.

Shashko V. A. The system of non-formal adult education as a tool to ensure that the manpower needs of the labor market

Article updated on the issue of establishing a system of non-formal adult education as a tool to ensure that the manpower needs of the labor market. Discloses the concept of non-formal education, given the skills and qualities that employers want to see from the experts who are hired, the main characteristics and features of non-formal adult education. The importance and value of professional communities in the informal vocational education. The factors that can ensure the success of the procedures for the recognition of the results of informal learning. It outlines the main principles, which need to rely on the development of accounting and recognition of non-formal learning in Ukraine.

Key words: *informal learning, competence, professional community, the recognition results.*

